

1150 ЖЫЛ
Әл-Фарабидің мерейтойы

ӘЛ-ФАРАБИ ФИЛОСОФИЯСЫ: МӘДЕНИЕТ, ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ

**Халықаралық ғылыми-әдістемелік Workshop
1-маусым 2020**

**Международный научно-методический Workshop
ФИЛОСОФИЯ АЛЬ-ФАРАБИ: КУЛЬТУРА, ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА
1 июня 2020**

of the International Scientific and Methodological Workshop

**PHILOSOPHY OF AL-FARABI: CULTURE, LANGUAGE AND
LITERATURE
1 June 2020**

8. «Иностранные заимствование как один из источников словарного состава английского языка»
Вольнова Дарья Николаевна
9. <http://web.snauka.ru/issues/2014/12/39354>

ЭОЖ 81:37.016

Алдашева К.С. (Қазақстан)

ЖАҢА СӨЗДЕРДІҢ МЕНТАЛДЫ ЛЕКСИКОНДАҒЫ КУМУЛЯТИВТЕНУІН ЗЕРТТЕУДІҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Түйіндеме. Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің бағдарламалық құжаттарында ілгері шығарылған қоғамдық сананы ауқымды жаңғырту жағдайында тілдік тұлғаның когнитивті санасында жаңа сөздердің кумулятивтенуін зерделеу және талдау өзекті болып отыр. Қазақ тілі дамуының қазіргі кезеңі лексикалық жаңалықтармен толығу арқылы сипатталады. Жаңа сөздер зияткер ұлттың элеуметтік-мәдени байлығының құрамдас бөлігі болып табылады, алайда олардың коммуникативті тілдік кеңістікте қолданылуы шектеулі деңгейде. Осындай жағдаяттың пайда болуы факторларының бірі – қазақ тілі төлиелерінің когнитивті санасында басқа кодтардың ықпалымен ғасырлар бойы қалыптасқан таным және тәжірибе моделдері. Жаңа сөздер коммуникативті аялардың баршасында бірдей белсенді қолданылуы үшін олар адамның менталды лексиконында бекем орнығуы қажет.

Мақалада ұлттық сананың жаңғыруы жағдайында тілдік тұлғаның менталды лексиконында жаңа сөздердің кумулятивтенуін зерделеудің алғышарттары талданады.

Кілт сөздер: жаңа сөз, ұлттық сананың жаңғыруы, тілдік тұлға, менталды лексикон.

Резюме. В условиях масштабных преобразований общественного сознания, выдвинутые программными документами Первого Президента РК, актуальность приобретают изучение и анализ аккумуляции неологизмов в когнитивном сознании языковой личности. На данном этапе динамика казахского языка характеризуется пополнением лексическими инновациями. Неологизмы являются составной частью социально-культурного богатства интеллектуальной нации, однако их функционирование в коммуникативно-языковом пространстве остается в ограниченном уровне. Одним из факторов проявления данной ситуации является сформировавшаяся веками в когнитивном сознании под влиянием других кодов модель познания и опыта у носителей казахского языка. Для того, чтобы неологизмы активно функционировали во всех коммуникативных сферах, они должны закладываться в ментальном лексиконе человека.

В статье анализируются предпосылки изучения аккумуляции новых слов в ментальном лексиконе языковой личности в условиях модернизации национального самосознания.

Ключевые слова: новое слова, модернизация национального самосознания, языковая личность, ментальный лексикон.

Summary: In the conditions of large-scale transformations of the public consciousness, put forward by the program documents of the First President of the Republic of Kazakhstan, the study and analysis of the accumulation of neologisms in the cognitive consciousness of a linguistic personality becomes relevant. At this stage, the dynamics of the Kazakh language is characterized by the replenishment of lexical innovations. Neologisms are an integral part of the socio-cultural wealth of an intellectual nation, but their functioning in the communicative language space remains at a limited level. One of the factors for the manifestation of this situation is the model of cognition and experience of the Kazakh language speakers that has been formed for centuries in cognitive consciousness under the influence of other codes. In order for neologisms to function actively in all communicative spheres, they must be laid in the mental lexicon of people.

The article analyzes the prerequisites for studying the cumulation of new words in the mental lexicon of a linguistic personality in the context of the modernization of national identity.

Key words. new word, the modernization of national identity, linguistic personality, mental lexicon.

Тілдегі жаңа сөз құбылысын зерделеу салыстырмалы-тарихи және жүйелік-құрылымдық парадигма шеңберінде қалыптасқан іргелі сала неология мен неографияның аясында жүзеге

асырылып келеді. Әрине тілдің динамикалық сипатын танытатын лексикалық жүйенің ауқымды бөлігін қамтитын неологизмдерді аталған ғылыми парадигмалардың аясында қарастыру өзектілігін жоймады. Десе де тілдің қазіргі даму сатысындағы неологизация процесінің қарқынды сипаты жаңа сөздердің пайда болуы мен қолданысына қатысты проблемалардың шешімін табуда айрықша мүмкіндіктерді ұсынып отыр. Неологизмдердің тіл жүйесіндегі орнын белгілеуде, тілде орнығуында сөйлеушінің рөлі аса маңызды екендігін соңғы жылдары антропоцентристік парадигма аясында адам санасының когнитивті спектріне тән тетіктердің ерекше қызметіне қатысты жасалған тұжырымдар мен ғылыми пайымдаулар дәлелдейді.

Ұлттық сананың жаңғыруы жағдайында тілдік тұлғаның менталды лексиконында жаңа сөздердің кумулятивтенуін зерделеудің алғышарттары алғышарттары Елбасы – Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті ұсынған «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» [1] және «Ұлы даланың жеті қыры» [2] атты бағдарламаларындағы идеялар болып табылады, оларда ұлттық кодты жаңғыртудың, ұлттық сананы өзгертудің аса маңызды екендігі аталған. Бағдарламалық құжаттарда атап көрсетілгеніндей, рухани жаңғырудың басты өзегі – халықтың тілі.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев үштілділік принциптерінің басым бағыттарының бірі ретінде қазақ тілін дамытудың, оның ішінде гуманитарлық ғылымдарды қазақ тілінде әзірлеудің қажеттілігіне баса назар аударды [3]. Нақты айтқанда, қазіргі қоғамдағы қазақ тілінің айрықша маңызды рөлі – біздің еліміздегі идеологиялық басты бағыттардың бірі.

Қазақстандағы тіл стратегиясы арқылы тілдің даму барысына сындарлы ықпал етудің нәтижесінде қазіргі кезеңде қазақ тілінің құрылымын (корпусты жоспарлау) және тілдің қолданылуын (мәртебелік тұрғыдан жоспарлау) оңтайландыру бойынша нақты іс-шаралар жүзеге асырылуда. Бұл бағыттар өзара тығыз байланыста: тілдің қолданылуы басқа да факторлармен қатар сөздік қорды байытуды қамтиды; корпусты жоспарлау мәселелері қазақ тілінің төлиелерінің тілдік практикасына тікелей қатысты.

Тілдік тұлғаның менталды лексиконының ерекшеліктері туралы ұсынылып отырған проблема қазақ тілінің қазіргі жағдайында, қазақ тілінің латыннегізді графикаға ауысуы кезеңінде айрықша өзекті болып саналады. Соңғы ғасырлар бойында кирилшені пайдалану тілдік тұлғаның сөздік қорды қабылдауы мен жазуында басқа тілдің орфографиялық және орфоэпиялық нормаларының аса күшті стереотипін қалыптастырды, сөйтіп, стереотип менталды лексиконда бекем орнықты. Осыған байланысты «кирилдағды» мен латыннегізді графиканың бір-біріне әсерінің әлеуметтік-қолданбалы ықпалын зерттеу – қазақ тілтанымындағы міндеттердің бірі.

Тілтаным бойынша еңбектерде лексикография мен лексикологияның категориялық ұғымдары болып саналатын «негізгі сөздік қор» деген термин қолданылады. Негізгі сөздік қор – тілдің лексикалық базасы, ол қоғамның әрбір мүшесінің күнделікті қарым-қатынасы үшін қажет. Алайда жекелеген тілдік тұлғаның өзінің базалық сөздігі болады, ол жеке адамның негізгі қызметіне, жас мөлшеріне, аумақтық-географиялық ерекшеліктерге қарай санасында бекітілген. Жүргізілген лингводидактикалық талдау мегаполистегі қазақтілді мектептердің жоғарғы сынып оқушыларының ауызша сөйлесуінде орта білім беру жүйесінің лингводидактикалық базасына (оқулықтарға) енгізілген, бекітілген жаңа сөздердің орнына өзге тілдің баламалар пайдаланылатынын дәлелдеді. Шет тілі сөздерінің игерілуі ең алдымен кумулятивтенген білімге, орныққан тілдік практикаға, ойлаудың, сананың, есте сақтаудың және тілдің өзара ықпалдасуына байланысты; осындай жүйе қалыптасуының тірегі адамның когнитивті санасы болып табылады.

Жаңа сөздер және олардың пайда болу үдерістері диахронды-синхронды тұрғыдан әлемді, оның ішінде қазақ тілтанымының да маңызды нысанасы болды және әлі де қарастырылып келеді. Қазақ ұлтының ойсанасындағы жаңа сөздердің – терминдердің рөлі жөніндегі көзқарастар А.Байтұрсынұлы [4] мен Қ.Жұбановтың іргелі еңбектерінен бастау алады [5].

Тілдің сөздік құрамының толығы үдерістері қарқынды түрде және жан-жақты зерттелген. Бірқатар еңбектер тілді оқыту әдістемесіне (А. Байтұрсынұлы, Х. Досмұхамедұлы); тілдің тарихын зерделеуге (Р. Сыздық [6], Б. Әбілқасымов, Ш. Бәйткіова, С. Исаев, В. Гак, Л. Щерба); қазақ терминологиясы мен терминографиясына Қ. Жұбанов, М. Балақаев, Ө. Айтбаев [7], Б. Қалиев, Ш. Құрманбайұлы [8], Е. Әбдрасілов, S. Pavel, Д. Шмелев, Л. Елизарова); сөзжасамға Н. Оралбаева, Н. Букетова, Б. Қасым, В. Виноградов, Н. Котелова) қатысты. Әлеуметтік лингвистика (Э. Сүлейменова, Ж. Смагулова, R. Wardhaugh, J. Ayto, Э. Хауген); узус пен әдеби нормалардың қарым-қатысы қалыптану және нормаландыру (Р. Сыздық [9], Н. Уәли, А. Алдаш, Қ. Қадырқұлов, В. Ицкович), салыстырмалы тіл білімі (Ж. Сагиндыкова, Ю. Жлуктенко, В. Березинский) аспектілерінде қарастырылған еңбектер бар. Түркология бойынша жаңа сөздердің құрылымы зерттелген (Н. Баяр, А. Матқазиев, Л. Керимов).

Өткен ғасырдағы еңбектерде жаңа сөздер негізінен құрылымдық тұрғыдан, «таза күйінде» қарастырылған, зерттеу тұжырымдарында жаңа сөздердің сөздік құрамды байытудағы рөліне баса назар аударылады.

Соңғы ширек ғасырда көптеген екітілді терминологиялық сөздіктер жарияланды, оларда тілдегі лексикалық жаңалықтар – ғылыми-техникалық терминдер мен терминдік тіркестер, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени жаңа атаулар лексикографиялық принцип (сөзтізбе түрінде) бойынша тіркелген.

Когнитивті лингвистиканың дамуына байланысты тіл мен қоғамның, тіл мен ойлаудың өзара байланысына қатысты еңбектер жариялана бастады [10]. Дегенмен когнитивизм бойынша зерттеулерде адамның менталды лексиконының ерекшеліктеріне және сипаттамасына жеткілікті назар аударылмайды. Әрине, «менталды лексикон» – категориялық ұғым ретінде психолінгвистиканың нысанасы, алайда Сепир-Уорфтың концепциясы бойынша когнитивті лингвистика тілдің ойлау және әлемді танып-білу процестерімен байланысын зерттейді [11], ал бұл адамның менталды лексиконына тікелей қатысты. Менталды лексикон, когнитивизм тұрғысынан қарағанда сөйлеу-ойлау процестерінде ұдайы қолданылатын когнитивті сананың белсенді бөлшегі [12, 24]. Әлеуметтік лингвистика тұрғысынан менталды лексикон – «сөйлеу-ойлау қызметіне тікелей және ішінара қатысы бар әртүрлі ақпаратты қабылдау, қайтадан кодтау, өңдеу және сақтау процестерінің жүйеге түспеген көрінісі» [13]. Когнитивизмге байланысты Л. Щербаның тұжырымы да маңызды: «Әрбір мәдениетті халық өз тілінің сөздік құрамындағы өзгерістерді бақылап отыруы қажет, өйткені тіл қоғамдық-тарихи тәжірибені өзіне жинақтап алады, ұлттың мәдени коды және менталдылықтың қалыптасуының құралы болып табылады» [14, 75].

Адамның менталдық ерекшеліктерін және тіл мен мәдениеттің төлиелерінің базалық құндылықтарының трансформациялануының және сақталуының ерекшеліктерін салыстырмалы талдау арқылы диахронды тұрғыдан анықтау мақсатында жүргізілген зерттеулер жарияланды [15; 16; 17].

В. Заботкина көрсететініндей, соңғы жылдары менталды лексикон туралы түсінік кеңейген; «лексикалық тілдік бірліктерді сақтаудың қоймасы»; «менталды корпус» деген анықтамалар кездеседі [18; 19]. Демек жаңа сөз туралы алынған ақпарат қабылдау – жады – өңдеу – вербалдану сызбасы бойынша «жолдан» жүріп өтеді.

«Менталды корпус» деп аталатын термин назар аудартады, менталды корпус бір жағынан, жоғарыда көрсетілген сызба арқылы қалыптасады, екіншіден, адамның санасында жаңа сөздің айтылуы, оның тіркесімділік қабілеті, мәтіндерде қолданылу жиілігі туралы ақпаратты жинақтайды [18].

Жоғарыда аталған теориялық тұжырымдардың негізінде жаңа лингвистикалық ғылым салаларының дамуына байланысты «менталды лексикон» ұғымы когнитивті лингвистиканың аясына да енеді деп қорытындылауға болады.

Жаңа сөз адамның менталды лексиконында бекем орнығуы үшін тілдік тұлғаның менталды лексиконына жаңа сөздің енуінің жолдары, әдістерін және ынталандыру факторларын зерттеу қажет.

Жолдар мен әдістер төмендегілер:

а) танылуы – жаңа сөз өзінің семантикасы мен грамматикалық нысаны тұрғысынан мүмкіндігінше таныс болуы керек: сенімхат – таныс, өйткені сенім және хат сөздерінің семантикасы мен қолданылу жиілігі ауызша-жазбаша коммуникацияда мейлінше актуалданған («сенімхат» сөзінің қолданылу жиілігі – 91 [21]); ықтиярхат – ішінара таныс, өйткені ықтиярхат тілдік бірліктердің қолданылу жиілігі бойынша еңбектерде [21] көрсетілгеніндей, коммуникативтік актіде сирек қолданылады; зияпат сөзі – таныс емес, өйткені ол сөздік қордағы архаизмдер қатарынан неологизм деңгейіне ауыстырылған.

Жаңа сөздің танылуы маңызды, өйткені жаңа сөздің пайда болуы коммуникативтік жарамдылықты сақтаудың екіұдай позициясын тудырады (*сенімхат* және зияпат дегендерге қарағанда, *доверенность*, *банкет* – тезірек). Танылудың маңыздылығы шет тілдерден енген кірме сөздердің латыннегізді жаңа әліпби арқылы орфографиялануында айрықша актуалды. Мысалы, ақпараттық технология бойынша жаңа терминдер *веб-сайт*, *челлендж*, *спичрайтинг*, *аккаунт* қазақ орфографиясының жаңа ережелері бойынша *ýeb-sait*, *chelenj*, *spichraitín*, *akayınt* [22] түрінде жазылады.

Ынталандыру факторлары. Қазіргі лингвистика ғылымында «семантикалық прайминг» деген жаңа термин айтыла бастады, ол менталды лексиконға қандай шешімдер арқылы әсер етуді жеделдетуді анықтау үшін қолданылады.

Прайминг (ағыл. *to prime*) «алдын ала бейімдеу», «дайындау», «алдын алудың тиімділігі» деген түсініктерді білдіреді. Прайминг – имплицитті жадының құбылысы, ол ақпарат ұсынылғаннан кейін байқалатын, қандайдабір шешім қабылдауды нақтылап алуды және шешімді тезірек өзгертуді, қолайлы жағдай болған кезде осы ақпаратты алдын ала дайындықсыз пайдаланудың мүмкіндіктерін білдіреді [23]. Мысалы, *компьютер – бағдарлама – пернетақта – мәзір – тінтуір – галамтор – әлеуметтік желі* деген компьютерлік технология терминдері жүйелі ұсынылған ақпарат негізінде менталды лексиконда шапшаң орнығады.

Осыған байланысты көрсетілген күрделі ақиқатты анықтау үшін, атап айтқанда, менталды лексиконға ықпал жасауды шапшаңдату үшін жаңа сөздің семантикасының құрылымын зерделеу өзекті болып саналады.

Сөздің дыбыстық нысанына, түсінігіне, сөздің беретін мағынасына, жаңа сөз туралы ақпаратқа байланысты түсініктердің бірегей жүйесі тілдік тұлғаның жадында (менталды лексиконның / лексикографиялық базасында) бар / жоқ екендігі арқылы анықталатын референциалды тұрғыдан қарастыру негізінде жаңа сөздерге семантикалық талдауды жүзеге асыру тиімді нәтижелерді алуға жол ашады.

Осы ретте қазақ тіліндегі лексикалық жаңалықтар мәселелері сөз болатын негізгі еңбектердегі тұжырымдар мен пікірлерде жаңа сөздің мәніне (этимологиясы, қандай деректерден алынғандығы, бұл сөз нені білдіреді, эстетикалық принципке сәйкестігі) жеткілікті назар аударылмайтындығын атап өту қажет. Ғылыми-көпшілік тілмен «осы жаңа сөз алынған деректер қандай және ол қандай мағынаны білдіреді; ішкі семантикасы ұғымның, құбылыстың, заттың ұғымдық аппаратын анықтай ала ма және т.б.» туралы жан-жақты түсіндіру жаңа сөзге қатысты ақпаратты өңдеуді жеделдетеді және осы ақпаратты әрі қарай талдауға ықпал етеді. Мысалы, *өтінім (заявка)* сөзі графикалық-дыбыстық ресімделуі жағынан *өтініш (заявление)* сөзіне сәйкес келеді, ақпаратты алдын ала дайындықсыз түсінуді жеңілдетеді. *Алғыншы (авангард)* және *әйкел (ожерелье, кулон)* сөздері түсіндіруді талап етеді, өйткені осы лексемалар қазақ тілінің жалпыұлттық қорынан (тарихи сөздер) алынған.

Осымен байланысты тиімді ынталандыру факторларының бірі ретінде мүмкіндігінше пайда болған жаңа сөздің этимологиясы, контекстуалды мағынасы, синонимдік қатарлары анықталатын жаңа сөздердің түсіндірме сөздігін жасау өзекті деп есептейміз;

ә) сезіну – жаңа сөздің менталды лексиконда орнығуы үшін әрбір тілдік тұлғаның ресми-іскери, күнделікті дискурстарда жаңа сөздерді қолдану қажеттілігіне деген саналы қарым-қатынасы туралы проблема туындайды. Тілдік тұлға, әсіресе жоғары зиятты тілдік тұлға, тілдің өміршеңдігін сақтау, қазақ тілінің беделі турасындағы қазіргі қоғамдағы өзінің рөлі мен

орны туралы пайымдайды, ойланады. Сөйтіп, лексикалық жаңалықтардың мәні мен пайда болуының мақсатын пайымдаудың нәтижесінде жаңа сөз нысаналы түрде қолданылу мүмкіндіктеріне ие болады. Нысаналы түрде қолдану кей реттерде автоматизмге жеткізеді (салыстырыңыз: *Елбасы, Ақорда, Ұлы дала, Мәңгілік ел, Хан шатыр* – қазақтілді және өзгетілді орталарда бірдей).

Ынталандыру факторлары. «Қазақ тілінде сөйлеушінің беделді бейнесін» қалыптастыру мүддесінде Қазақстан Республикасындағы тіл стратегиясы бойынша заңнамалық құжаттардың талаптарына сәйкес қоғам мүшелерін ынталандыру үшін қазақ тілінің қолданылу аясын одан әрі кеңейту, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру, мемлекеттік тілді меңгерту мен сөз мәдениетінің инфрақұрылымын одан әрі жетілдіру бойынша іс-шаралар жалғастырылуы қажет;

б) визуалдылық факторы – жаңа сөз менталды лексиконда орнығуы үшін сонымен қатар жаңа атаулардың сыртқы жарнамаларда қолданылу жиілігінің артуы әсер етеді: *дәріхана, қонақүй, мейрамхана, автотұрақ, бейнебақылау*. Алайда қабылдау – жады – өңдеу – вербалдану сызбасы бойынша жаңа сөздің бекемденуіне көп реттерде олардың басқа тілдердегі баламаларының визуалды қатар қолданылуы кедергі жасайды (салыстырыңыз: *қонақүй–гостиница–hotel; бейнебақылау–видеоконтроль–video control*).

Ынталандыру факторлары. Сыртқы жарнамаларда визуалды мәтіндерді қазақ тілінде ресімдеудің көлемін ұлғайту оң нәтижелерге бастама бола алады. Бұл ретте жоғары орфографиялық сауаттылықты сақтай отырып, мәтіндердің эстетикалық, креативтік жақтарына мән беру қажет.

Жоғары орфографиялық сауаттылықты, мәтіндердің эстетикалық, креативтік принциптерге сәйкес келуін қадағалау, сондай-ақ қазақ әліпбиін латыннегізді графикаға ауыстыруға байланысты кешенді іс-шараларды жүзеге асыру кезеңінде, жаңа әліпбиді қоғамдық қарым-қатынастардың барлық салаларында игеру ісінде өзекті. Өйткені, тұтастай алғанда, жаңа әліпбидің енгізілуі адамның когнитивті санасына әсер етеді және бұрыннан орныққан ақпарат пен жинақталған білімді қайтадан өңдеуді қажет етеді;

в) қолданыс жиілігі – бұқаралық ақпарат құралдарының (ақпараттық технология құралдарын қоса есептегенде) тілі мен стилі ұлт тілінің жаңа моделдерін ұсынып, мойындатады, әдеби нормадағы өзгерістерге белсенді ықпал етеді, қазақ тілінің насихатталуында және жұртшылықтың сауаттылығын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Соңғы онжылдықтарда қазақ тіліндегі ғылыми ізденістердің көлемі ұлғайған; білім беру жүйелеріне арналған дидактикалық құралдар да қазақ тілінде жасалуда. Функционалды-виртуалды желілердегі кеңінен игеріле бастаған қазақ тілінің жаңа сөздері қолданыс жиілігі жоғарылай түсіп, автоматизм деңгейіне дейін барады.

Автоматизмнің пайда болуы қайталауға тәуелді, сөйтіп, қайталау нәтижесінде жаңа сөз саналы түрде ұйымдасқан қызметтің қажетті компонентіне айналады. Соңғы жылдары БАҚ арқылы таралған *өтемақы, мәтін, дәрумен, ұялы телефон, бұғаттау, жаһандану, мәжіліскер, тосынсый* тәрізді терминдер қазақ тілінде сөйлеушілерге айтарлықтай эмоциялық әсер ете қоймады, өйткені олар жоғары жиілікпен қолданылуының нәтижесінде қоғам мүшелерінің әлеуметтік-еңбек қарым-қатынастарында шапшаң актуалданған.

Ынталандыру факторлары. Жаңа сөз автоматизм «жолымен жүріп отырып» менталды лексиконға орналасу үшін қазақтілді контентке арналған әртүрлі іс-шараларды ұйымдастыру арқылы жалпы лингвомәдени жағдаяттың жай-күйі мен дамуын одан әрі жетілдіруге бағытталған жұмыстарды жалғастыру қажет. Ғылыми, ресми және дидактикалық мәтіндерде жаңа сөздердің жоғары жиілікпен қолданылуы олардың жазба нұсқалар арқылы коммуникативтік кеңістікке таралуына, сөйтіп, бірте-бірте «менталды корпусқа» енуіне жол ашады. Әртүрлі әлеуметтік, білім бері шаралары жастарға бағытталуы тиіс, әлеуметтік желілердің мүмкіндіктері жастардың қазақ тілінің байлығы, ұлттық құндылықтар жөнінде классикалық көркем әдебиеттен білім алуын көп ретте ығыстырып келе жатқаны белгілі.

Қорыты келгенде, ұлттық сананы жаңғырту жағдайында тілдік тұлғаның менталды лексиконындағы жаңа сөздердің кумулятивтену процестерін ғылыми-қолданбалы тұрғыдан

жүйелеу, негіздеу және қорытындылау Қазақстандағы тіл саясатының басым бағыттарын жүзеге асыруға нақты үлес қосады және қазақ тілінің инфрақұрылымын жетілдіруге, стандарттауға, «мемлекеттік тілде сөйлеушінің беделді бейнесін» [20] қалыптастыруға, латыннегізді жаңа қазақ әліпбиін енгізуде қазақ тіліне деген сұранысты арттыруға айтарлықтай ықпал етеді. Сонымен қатар менталды лексикондағы жаңа сөздердің кумулятивтенуін зерделеу тілдердің дамуы ұқсас қазіргі түркі тілдері үшін қызықты және пайдалы болары анық. Зерттеу нәтижелері бойынша қорытындылар мен практикалық ұсыныстар, сондай-ақ когнитивті және әлеуметтік лингвистикалық ғылым салаларының түйіскен тұсында пәнаралық зерттеулерді дамытуға ғылыми-практикалық тұрғыдан ықпал етеді.

Әдебиеттер:

- 1 Назарбаев Н.А. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // <http://www.akorda.kz/ru/>
- 2 Назарбаев Н.А. Ұлы даланың жеті қыры // <http://www.akorda.kz/ru/>
- 3 Глава Казахстана расставил приоритеты принципа трехязычия.– 27.03.2019. // <https://ru.sputniknews.kz/>
- 4 Байтұрсынов А. Ақ жол: Өлеңдер мен тәржімелер, публ. мақалалар және әдеби зерттеу. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.
- 5 Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – өңд., 3-бас. – Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты, 2010. – 608 б.
- 6 Сыздық Р. Қазақ тіліндегі ескіліктер мен жаңалықтар. Ғылыми танымдық зерттеу. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2009. – 272 б.
- 7 Айтбаев Ө. Қазақ терминологиясының дамуы мен қалыптасуы. – Алматы, 1988. – 159 б.
- 8 Құрманбайұлы Ш. Қазіргі қазақ тіліндегі жаңа атаулар мен қысқарған сөздер. – Астана: «1С-Сервис» ЖШС, 2009. – 256 б.
- 9 Сыздық Р. Тілдік норма және оның қалыптануы (кодификациясы). – Астана: Елорда, 2001. – 230 б.
- 10 Воробьева Ю.А. Когнитивно-прагматический аспект новой лексики искусствоведения (на материале английского языка): дис. ...канд. филол. наук. – Калининград: РГБ, 2003. – 189 с.
- 11 Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1993. – 656 с.
- 12 Залевская А.А. Ментальный лексикон с позиций разных подходов // Введение в когнитивную лингвистику: хрестоматия, учебные задания и вопросы. – Астрахань: Астраханский университет, 2007. – С. 23-27.
- 13 Zabotkina, V.I., Boyarskaya, E.L. Sense disambiguation in polysemous words: cognitive perspective // Psychology in Russia: State of the Art. M.: Lomonosov Moscow State University, Russian Psychological Society, 2013. – Vol. 6, Issue 3. – P. 60–67.
- 14 Щерба Л.В. О словарях живого литературного языка // Современная русская лексикография: сб. науч. ст. – М., 1966. – С.74–77.
- 15 Түйте Е.Е. Адамның психикалық жай-күйін білдіретін лексика // Қарағанды университетінің Хабаршысы, Филология сериясы. – 2011. – №2. – Б. 44-49.
- 16 Алдашева К.С. Бейіндік мектептерде жаңа сөздерді меңгерудің психолінгвистикалық негіздері // Новые слова в современном казахском языке: процессы кодификации и их лингводидактические основы: дисс. ... филол. докт. (PhD). – Алматы, 2016. – С. 92-110.
- 17 Артыкбаева Ф.И. Внутриэтнические межкультурные сопоставления языкового сознания казахстанцев: диахронический аспект // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2015. – Т. 13. – Вып. 4. – С.29-37.
- 18 Заботкина В.И. Слово и смысл. Монография. – М.: Издательский центр РГГУ, 2012. – 420 с.
- 19 Taylor J.R. The mental corpus: How language is represented in the mind. – N.Y.: Oxford University Press, 2012. – 336 p.
- 20 Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // <http://adilet.zan.kz>

<i>Алдашева К.С.</i> Жаңа сөздердің менталды лексикондағы кумулятивтенуін зерттеудің алғышарттары.....	49
<i>Ануарбекова Zh.M.</i> Scientific supervisor: Madiyeva G.B. Challenges in Intercultural Communication Between International Academic Staff and Kazakhstan Students.....	55
<i>Арысбек Т.Ш.</i> Ғылыми жетекшіі: Таубаев Ж.Т. Білім беру кеңістігіндегі ақпараттық-коммуникациялық технологияның тиімділігі....	60
<i>Асабаева А.М.</i> Ғылыми жетекшіі: Мусабекова У.Е. Қазақстандағы көптілділік және лингвомәдени сәйкестілік.....	63
<i>Askar Z.A.</i> Scientific supervisor: Mambetova M.K. Methodology of Systematic Preparation for the Unt in English.....	67
<i>Аухымбай Ә.А.</i> Ғылыми жетекшіі: Мәмбетова М.Қ. О. Генри әңгімелеріндегі фразеологизмдердің берілуі.....	70
Әшір Д.Ж. Ғылыми жетекшіі: Уматова Ж.М. Ағылшын дыбыстарының артикуляциясының лингводидактикалық аспекті.....	74
<i>Чэнь Сяо</i> Научный руководитель: Мадиева Г.Б. Способы обращения-эвфемизмы в китайской культуре (постановка проблемы).....	79
<i>Беркенова Р.А.</i> <i>Омарова А.</i> XIX ғасырдағы айтыс өнеріндегі мүшәйра жанрының көрінісі.....	81
<i>Бижкенова А.Е.</i> Новые подходы к обучению иностранным языкам.....	84
<i>Дархан М.</i> Ғылыми жетекшіі: Мәмбетова М.Қ. Жоғарғы сыныпта шет тілін үйретудегі сөйлеу дағдысын қалыптастыру әдістері.....	86
<i>Dushaeva K.</i> Scientific supervisor: Umatova Zh.M. Problems of Corpus Linguistics.....	90
<i>Ерболатова А.Б.</i> Ғылыми жетекшіі: Мәмбетова М.Қ. Ағылшын тілін оқытуда видеоматериалдарды қолдану.....	96